

כאמור. אם יתחילו בגיל צעיר להרגיל את התלמיד למפת ארץ ישראל ואף לצייר מידי פעם את מפות המקומות הקשורות לעניינים - יהפך הדבר לשגרה ומידי פעם כאשר יזכר שם מקום בדברי הנביא יפנו למפה.

לענייננו חשוב להדגיש את המקומות דלהלן:

א. המדבריות שבדרומה של ארץ ישראל וסביבתה.

ב. הלבנון והריו.

ג. נהר פרת.

ד. אדם העיר.

ה. יריחו.

ניבים מיוחדים לזכירה

בכל פרק מפרקי התנ"ך יש ניבים וביטויים שיש לעורר את התלמידים לשננם, לפעמים אף שינון מכני בעל פה, כמו שמשנן התלמיד בארה"ב את אותיות המלים, בתחילת לימוד הקריאה ("ספעלינג"), ויותר רצוי שינון על ידי קריאה בעיון והתבוננות במלים. בפרק זה יש ביטויים מיוחדים מסוג זה כגון: "לא ארפך ולא אעזבך" (פסוק ה), "חזק ואמץ מאד" (פסוק ז), "אל תסור ממנו ימין ושמאל למען תשכיל" (פסוק ז), "אל תערץ ואת תחת" (פסוק ט), "כל אשר צויתנו נעשה ואל כל אשר תשלחנו נלך" (פסוק טז).

רצוי שלא לדון בניבים אלה וכיוצא בהם בנפרד, אלא לצרפם לניבים דומים המצויים במקומות אחרים כדי לרענן את זיכרונם, כגון: "כי לא אעזבך עד אשר אם עשיתי את אשר דברתי לך" שנאמר ליעקב (בראשית כח, טו). אם כבר למדו ספר דברים יש להזכיר את הציווי "לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל" (ז, יא) וכדומה.

את הפסוקים יב-טז יש ללמוד בפירוש המלים בלבד מתוך הדגשת הלשון התקיפה של יהושע והתשובה הנכנעת של בני גד ובני ראובן, שמדבריהם אפשר לראות את - קיומה המיידית של ההבטחה: "לא יתיצב איש לפניך" (פסוק ה).

פרק ב. נושא א. פסוקים א-ז

המרגלים של יהושע

הערה: נושא זה אפשר ללמד בשלמות רק אם התלמידים כבר למדו ספר במדבר. במקרים רבים אין הדבר כן. מסיבות שונות אי אפשר לדחות את התחלת לימוד הנביאים עד לאחר סיום חמשת חומשי

התורה. בתנאים אלו יקדים הלימוד על המרגלים של יהושע את הלימוד על המרגלים של משה. הצעת השיעור דלהלן לוקחת בחשבון אפשרות כזו, כדלהלן.

המחנך: מה אתם יודעים על הריגול ומטרתו?

תלמיד: כאשר הולכים למלחמה במקום בלתי ידוע, שולחים אנשים בסתר לראות את המקום ואת הדרך לשם.

המחנך: נכון, אף שידע יהושע כי במלחמה זו יהיה סיוע אלקי גדול, שלח יהושע מרגלים לתור את הדרך ולשמוע מה מתרחש בערים של תושבי הארץ. הזהירות חובה היא בכל עת ובפרט במלחמה. אלה מכם שלמדו כבר ספר במדבר יודעים, כי גם בימי משה נשלחו מרגלים. אז היו שנים עשר איש וביניהם יהושע. שליחותם נכשלה והם גרמו צרות רבות לישראל. עלינו להבין למה שולח יהושע מרגלים. זו לא שאלה קשה, אבל אני רוצה לשמוע את תשובתכם.

תלמיד אחד: אולי הוא שלח אנשים טובים יותר.

תלמיד שני: אם הראשונים נכשלו, אפשר שהאחרים לא יכשלו. ככה זה תמיד, האחד מצליח והאחר - לא.

המחנך: שניכם צודקים. מפני שהמרגלים הראשונים נכשלו, השתדל יהושע לשלוח עתה אנשים מובחרים ביותר. אחד מהם היה כלב, מן המרגלים הראשונים שהתייצב נגד האנשים הלא נכונים. יהושע שגם הוא בין המרגלים הכיר יפה את כלב הצדיק. המרגל השני היה אחד מן הכהנים הצדיקים הגדולים, פנחס. (רש"י).

מי שלמד ספר במדבר זוכר בודאי כי המרגלים ההם נשלחו על ידי כל העם, בפומבי. ראו בספר, באיזה צורה נשלחו מרגלים אלה?

תלמיד: כתוב "מרגלים חרש".

המחנך: נכון מאד. אתם כולכם יודעים כי יש שוטרים גלויים לבושים במדים וכל איש רואה אותם. ויש "שוטרי חרש", לבושים ככל בני אדם ואיש לא יודע שהם שוטרים. ראו ברש"י מה עוד עשו כדי שלא יחשדו בהם שהם מרגלים.

תלמיד: הם הטעינו עליהם קדרות למכירה, כדי שיהיו נראים כרוכלים המוכרים קדרות.

המחנך: נכון מאד, הם יצאו מבלי שאיש ידע עליהם והם גם חזרו מבלי שאיש ידע. מי שלמד ספר במדבר, בודאי זוכר כי המרגלים של משה היו בארץ ארבעים יום ולא נודעו לאיש. האם גם המרגלים האלה הצליחו להסתתר במשך כל הזמן? ראו בספר.

תלמיד: לא, מיד כאשר באו לעיר נאמר "ויאמר למלך יריחו לאמר, הנה אנשים באו הנה".
המחנך: נכון מאד. בכל זאת, הראשונים הסיתו את העם והפחידו אותם. מה אמרו מרגלים אלה בשובם אל יהושע? עיינו יפה בדבריהם הכתובים בספר.

תלמיד אחד: אני לא מבין את מה שהם אמרו. הם ברחו בחשאי מבלי שראו את העיר. הם ניצלו רק על ידי רחב. אם כן, היאך הם יכולים לומר "כי נתן ה' בידנו את כל הארץ" (פסוק כד).

תלמיד שני: אני חושב שהם ביקשו לכסות על כישלונם.

המחנך: דברך בודאי לא נכונים. אבקש את הכיתה לעיין ולהשיב למה.

תלמיד: כי כתוב "ויספרו לו את כל המצאות אותם" (פסוק כג).

המחנך: נכון מאד. הם לא הסתירו את כישלונם, ואעפ"כ הם היו בטוחים כי אילו לא נתן ה' את הארץ בידי ישראל הם לא היו מצליחים להימלט. כישלונם היה בידם להוכיח כי אין צורך במרגלים לכיבוש העיר שתינתן בידי ישראל בידי ה' מבלי צורך לעצות של המרגלים. אכן, נראה כי צדקו מאד, כי יריחו נפלה ללא קרב ולא היה כל צורך באמצעים טבעיים.

תלמיד: למה לא נזכר שיהושע הסכים לדבריהם.

המחנך: בזה צדקת. בשעה זו, אולי היה הדבר תמוה קצת ליהושע, שהוא עצמו שהה ארבעים יום כמרגל בארץ ולא נלכד והללו היו שעות אחדות ונלכדו. בעתיד נתפרשה תמיהתו זו, כי ראה ואכן לא היה צורך במרגלים כלל.

פרק ב. נושא שני. פסוקים ח-כב

רחב מצילה את המרגלים

המחנך: נקרא את דברי רחב למרגלים, נבאר תחילה את המלים. אני רוצה לראות איזה שאלות יתעוררו אצלכם. השתדלו להסביר כל מחשבה שתעלה בדעתכם בקשר לרחב. מאשה זו יצאו הנביאים ירמיה ויחזקאל. היא גם משמשת דוגמה לטובים שבגויים שמצטרפים לישראל.

תלמיד אחד: זה לא נאה להציל מרגלים, שבאים לעשות רעה לעם שלך.

תלמיד שני: רחב שיקרה לשליחי המלך של עמה. זה לא יפה.

תלמיד שלישי: היא היתה אנוכית (אגואיסטית). כדי להציל את עצמה היא מסרה את עיריה בידי שונאיהם. היא בוגדת. אנשים כאלה נזכרים לרעה בכל עם.

המחנך: לשאלות כאלה ציפיתי. לא לחינם האריך הנביא בדבריה של רחב.

אני אתחיל באשמת האגואיזם. קראו יפה את דבריה של רחב למרגלים על ההצלה. אני אכתוב את דבריה באותיות גדולות על הלוח שיקל לכם למצוא את הדבר שמעניין אותנו.

"ועשיתם גם אתם עם בית אבי חסד ונתתם לי אות אמת".

"והחיתם את אבי ואת אמי ואת אחי ואת אחותי".

מה יש לכם להעיר על כך? את מי היא משמיטה?

תלמיד: היא לא מזכירה את עצמה.

המחנך: מצוין. טבעי הדבר כי בזמן סכנה ידאג אדם ראשית כל לעצמו.

תלמיד: הורים דואגים ראשית כל לילדיהם.

המחנך: לילדים אולי, בכל אופן, אין זה רגיל כלל שלא יזכיר אדם את עצמו בזמן שהוא מדבר על הצלה, כמו שרחב עשתה.

תלמיד: היא כן מזכירה את עצמה, הלא היא אמרה: והצלתם את נפשותינו ממוות – הרי שהיא מזכירה גם את עצמה.

המחנך: נכון שבמלים "את נפשותינו" היא כוללת גם את עצמה. אך אדם אגואיסטי לא יעשה כן. הוא ראשית כל ידבר על עצמו. רחב היתה אשה אצילת נפש ובעלת שכל גדול. אילו היו הכנענים כולם מכירים את האמת כמו שהיא הכירה, אף אחד לא היה אובד. כולם היו מצטרפים יחד לעבוד את ה', חלק כגרים ממש וחלק כבני נח השומרים שבע מצוות.

האם עתה מובן לכם למה היא שיקרה לשליחי המלך והצילה את המרגלים?

תלמיד: אילו נודע הדבר למלך, הוא היה הורג אותה כבוגדת בעמה.

המחנך: נכון. היא סיכנה את עצמה למען המרגלים מתוך אמונה בה'. הדברים שהיא אמרה הם מן הנעלים ביותר שיצאו מפי אדם מאמין בה'.

"ידעתי כי נתן ה' לכם את הארץ"...

"כי ה' אלקיכם הוא אלקים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת"...

תלמיד: אנו אומרים זאת כל יום בתפילה.

המחנך: אנו לא חוזרים על דבריה, אלא על מה שנאמר בתורה "כי ה' הוא האלקים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת, אין עוד" (דברים ד, לט) קל לחזור על דברים שנאמרו כבר, אבל היא אמרה זאת מעצמה, לא מפי מורים ולא מתוך ספרים, אלא מהכרתה.

רחב הצילה את המרגלים לא למען טובתה הפרטית אלא מתוך הכרה, כי אלו הם בני העם שה' בחר בו ונתן לו את הארץ. היא ביקשה להצטרף לעם זה ונתקבלה, כמו שהיה מתקבל כל איש אחר שהיה מקבל עליו עול ה' אלקי השמים והארץ, אף אם היה מקבל על עצמו רק את שבע המצוות של בני נח ולא את כל התרי"ג מצוות של ישראל.

כאמור, יצאו ממנה נביאים גדולים כמו ירמיה ויחזקאל.

תלמיד: אבל ממבטם של אנשי יריחו, היא היתה בוגדת.

המחנך: בוגדים הם שפלי נפש הפועלים למען בצע כסף, או רק כדי להציל את עצמם. רחב פועלת מתוך אמונה עמוקה. היא לא היתה יכולה למסור למוות אנשים שהיא האמינה כי הם בני העם שה' בחר בו והם שלוחיו לכיבוש הארץ. דבר זה נראה היה לה בגידה גדולה

יותר באמת, מאשר הבגידה בבני עמה שהתעקשו לא להודות באמת. אילו היתה בעלת טבע חלש היא היתה מעדיפה להיכנע לפחד משליחי עמה והיתה מוסרת את המרגלים בידיהם. דבר זה היה קל יותר בשעה זו ובטחון עצמי רב נדרש ממנה כדי להסתכן בהסתרת המרגלים. אוסיף ואשאל: האם היה קשה לגלות את המרגלים אילו החליטו שלוחי המלך לחפש אותם? **תלמיד אחד:** שליחי המלך לא היו שוטרים טובים. אילו רק חיפשו קצת הם היו מגלים את האנשים.

תלמיד שני: למה שלא יאמינו לבת עירם? הם לא העלו בדעתם כי היא רמאית. **המחנך:** רחב היתה גיבורת רוח. אשה אחרת במקומה לא היתה מעיזה לשקר בדבר שכל כך קל לגלותו. היא הצליחה בשקר שלה מפני שה' חפץ להציל את המרגלים. בכל זאת, לא אתווכח הרבה על כך. אפשר והיה ברחב גם משהו מבוגדת, במקרה זה בוגדת לטובה ותועלת. אצל הרבה אנשים מעורב רע במעשיהם הטובים. אבל ברור כי אשה אחרת ללא הכרה עליונה בה' כמו זו של רחב - לא היתה מחביאה את המרגלים, אף במחיר הצלת החיים.

הוראת פרק ב בכלל

לאחר הדיון בשני הנושאים שנזכרו לעיל יש להסתפק בקריאת שאר הפרק בביאור המלים בלבד, כדי שלא להוציא יותר מדי זמן בעניין אחד.

המחנך אמנם צריך להיות מוכן להשיב לשאלות תלמידים. אם שאלות אלה רבות הן, מותר לו לדחות חלק מהם בטענה הצודקת, כי אין אפשרות לבאר הכל במסגרת הזמן הקצר של השיעור. התלמיד המבקש לדעת יותר, יטריח את עצמו ללמוד פרק זה בעתיד, כאשר יבין יותר את הדברים.

הערה: הנסיון הראה שהמחנך יכול למצוא תשובה לכל שאלות התלמידים ב"דעת סופרים". אמנם הפירוש של ספר יהושע הוא קצר בגלל סיבות מסוימות ואינו דומה לפירוש לספרים האחרים. בכל זאת הוא דן בכל הבעיות.

פרק ג.

בקיעת הירדן וקריעת ים סוף.

המחנך: פעמים רבות בשנה אנו מזכירים את קריעת ים סוף ובקיעת הירדן. מי זוכר בקשר למה ואימתי? אתם צריכים לזכור אף את המלים, כי אנו חוזרים על כך פעמים רבות.

תלמיד: "הים ראה וינוס, הירדן יסוב לאחור". אנו אומרים זאת בהלל.

המחנך: מצוין. עתה נשווה את שני הדברים זה לזה. אתן לכם עבודה לעשות בבית. קחו לכם ספר שמות וספר יהושע והשוו בכתב, לאחר מכן נבדוק בכיתה.